

Реферат на тему: "Нелюди і люди в романі Л. Костенко "Маруся Чурай""

Ліна Костенко

Реферат з української літератури

"Урок: Нелюди і люди в романі Л.Костенко "Маруся Чурай"."

Мета: утверджувати високі моральні цінності, прагнення зберегти кращі людські якості, робити добро; формувати вміння творчо осмислювати прочитане; розуміти красу слова поетеси.

Тип уроку: нетрадиційний.

Коли тривоги життєвої

Тебе підхопить вітер злий,

По вінці сили трудової

У серце стомлене налий.

Нехай не виє самотина,

Як чорний пес за ворітьми!

Скажи крізь муку: я людина!

Зрадій крізь горе: я з людьми!

М. Рильський

I. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Шановні друзі! Швидко промайне останній місяць навчального року, і ви сьогоднішні школярі, станете на стежку дорослого, самостійного життя. А воно нелегке, іноді жорстоке, і постійно нагадує про це. І все-таки, не згинаючись під його тягарем, людина знову і знову встає, закликаючи на допомогу небачені резерви стійкості і сили. Витримати випробування один раз — мало. Випробування — все життя, і людині, щоб зберегти гідність, треба постійно його витримувати, тобто жити.

Сьогодні на уроці, перекинувши місток від сучасного до минулого, давайте простежимо, як жили у цьому божевільному світі герої історичного роману у віршах Л. Костенко "Маруся Чурай", хто з них, пройшовши через помилки, сумніви і вагання, не схибив, не зрадив собі, своєму високому призначенню — бути Людиною.

(Оголошення теми і мети уроку. Зачитування і коментар епіграфа).

II. Сприйняття навчального матеріалу

1. Бесіда.

Учитель. Який у творі є для автора (і для, нас, читачів) критерій оцінювання людини?

Учні (передбачувана відповідь). Судовий процес над Марусею, ставлення до неї людей.

Учитель. Хто звинувачує Марусю?

Учні (передбачувана відповідь). Орина Бобренчиха, мати Гриця; Галя Вишняківна,

Семен Горбань.

Учитель. Чи розумієте ви Грицеву матір? Адже вона втратила єдиного сина, єдину надію.

Учні (передбачувана відповідь). Дійсно, спочатку Грицева матір викликає співчуття, оскільки смерть дитини — страшне горе. Але потім ця жінка зароджує в моїй душі недовіру через те, що брудними словами кидає в Марусю, хоч знала її з самого народження, знала історію кохання Гриця і Марусі, як вірно і довго чекала її сина Чураївна з військових походів. Бобренчиха не раз запитувала у Марусі: "А чим же ми за це тобі віддячимо?" А на суді перед людьми мало не повію з неї робить.

Зачитайте сцену суду, зверніть увагу на слова свідка, козака Якіма Шиби листа, прокоментуйте їх (від слів "Даруйте... я... незвичка промовляти..." до "І розуму дійшло у Чураїв").

У розділі III "Сповідь" ми значно більше дізнаємося про Бобренчиху, її чоловіка (Зачитати від слів "Бобренки, ті не дуже бідували" до "Лютіша стала до роботи вдвоє").

Учитель. Зміст буття для Бобренчихи — дорівнятися до Вишняків, розбагатіти. І поступово ця мета поглинає її, робить її зажерливою, егоїстичною. Чоловік, по суті, непогана людина, чесна і працьовита, намагається її стримати. Але скоро відступає, бо слабкий духом, втрачає інтерес до життя і гине безглуздо, провалившись під лід. Тепер здійснити її мрію про багатство може тільки Гриць. Син бере участь у військових походах, і матір не протестує, бо сподівається, що в його кишенях забряжчать золоті талери. Коли ж Бобренчиха переконалася, що війна скоріше подарує каліцтво або смерть, ніж скарби, вона повертає свою увагу до особистої долі хлопця. Красуня Маруся її не влаштовує, бо бідна. І стара постійно її ганьбить в очах Гриця, гризе його за те, що не хоче він "добра" для себе і матері, аж поки не примушує його заручитися з багатою Галею Вишняківною.

Дуже нагадала мені Бобренчиха матір Лукаша з драми-феєрії "Лісова пісня". Ці жінки обмежені, егоїстичні, обидві захищають ідеали обивательського щастя. В силу своєї душевної сліпоти вони навіть не розуміють, що руйнують життя своїм дітям.

Проти Марусі на суді виступає також Галя Вишняків-на. Обмежена, пихата, самовпевнена, бо знає, що вона дочка "значного чоловіка". Глуха до пісні. Через душевну убогість у Галі немає вміння любити. Одне з найкращих людських почуттів підміняється бажанням вийти заміж. От і готує Галя собі придане, "все вишиває прошви подушок".

Учитель. Ці влучні характеристики Галі ("глуха до пісні", "все вишиває прошви подушок") дала Маруся Чурай. Але вона весь час собі дорікає, боїться бути несправедливою до Галі.

Учениця-Маруся (читає напам'ять).

(Розділ III. Від слів "А може, я несправедлива до неї?" до "Ото женився — і все").

II. Проблемне питання

— Якою ж повинна бути дружина? Яка роль жінки в сім'ї?

1. Продовження бесіди.

Учні (передбачувана відповідь). Жорстокість до Марусі виявляє полтавський вїйт Семен Горбань: "Оскаржену на квестію віддати. І хай із нею поговорить кат". Мабуть, дуже хоче він догодити багатому родичу Вишняку. Сам злодій ("з комори местой потай дьоготь крав"), обмежений і ниций духом, він не може збагнути велич обдарування Чураївни, тому на слова Іскри про те, що, вбиваючи Марусю, вони розправляються з піснею, він відповідає: "При чому тут пісні? Вона ж на суд за інше зовсім ставлена".

Учитель. "Яка риса об'єднує ці характери?"

Учні (передбачувана відповідь). Убогість, ницість душ. Дрібнодухі людиська.

Учитель. Отже, хто захищає Марусю на суді?

Учні (передбачувана відповідь). Лесько Черкес, Яким Шибиліст, Іван Іскра, Мартин Пушкар — тобто козацтво.

Учитель. А чому саме козаки виявляють найактивнішу позицію захисників і гуманістів?

Учні (передбачувана відповідь). Козацтво — це зовсім інший світ з демократичним устроєм, законами, звичаями. Тому єдиним прагненням козаків є справедливе вирішення справи. Ось що сказав про цю справу Мартин Пушкар.

(Зачитати від слів "Панове судді! Важко розібрати" до "діла у битвах шаблею рішать".)

Учні (передбачувана відповідь). Та проблема, яку не міг розв'язати суд, виявилася такою зрозумілою для гетьманського посланця, бо "запорожці — люди без круть-верть, все кажуть щиро на своє копито".

А що, як інший вибрати закон, —

Не з боку вбивства, а із боку зради?

.....

Що ж це виходить? Зрадити в житті

Державу — злочин, а людину — можна?!

Учитель. Відверто й емоційно виступив на суді Іван Іскра. Давайте пригадаємо цей момент.

(Зачитати від слів "Я прошу, люди, вислухайте мене" до "Чи сльози не душитимуть її?")

— Що керує поведінкою Іскри — любов чи справедливість?

— Чи справедливо він вчинив, привізши від Богдана Хмельницького універсал про помилування Марусі?

Іван страждає, бо щиро кохає Марусю. До того ж він розуміє, що, стративши Чураївну, кати знищать красу мистецтва. А що ж далі? "А як тоді співатиме Полтава? Чи сльози не душитимуть її?" У відповідальний момент Іскра здатний на вчинок, благородний, лицарський. Він, гонець до гетьмана, боїться на шляху пастки, ворожої кулі, бо йому треба довести справу до кінця. "Якщо я впаду, — неврятована пісня, задушена пісня в петлі захрипить". Іскрі притаманне благородство, не силуване, не суєтне, не демонстроване напоказ, але неодмінне. Він характеризується поєднанням чоловічої сили і вразливої душі.

Отже, козаки довели, що вони справжні люди, гідні цього високого звання.

Учитель. Чия поведінка на суді здається вам дуже дивною і чому?

Учні (передбачувана відповідь). Це поведінка Марусі, яку звинувачують у вбивстві, їй кричати треба, волати до суду, що вона невинна, а Чураївна мов скам'яніла.

Учитель. Як ви пояснюєте таку поведінку Марусі?

Учні (передбачувана відповідь). Мені здається, що вона вже перейшла межу життя. Помер Гриць, а разом з ним пішло в небуття її щастя, її радість, усе покрила "ночі темна пелена". А ще Маруся в цей час, в момент суду, намагається розв'язати для себе питання: хто ж він такий, її Гриць?

Бо ж річ не в тім — женився, не женився...

Прийшов, пішов, забув чи не забув.

А в тому річ, коли він так змінився?

Чи, може, він такий і зроду був?

Учитель. Давайте ж разом з Марусею спробуємо розібратися: яким же був Гриць Бобренко.

Учні (передбачувана відповідь). З самого дитинства на хлопця мали вплив дві родини. З одного боку, Чураї, найближчі сусіди, у яких Гриць майже виріс. Ця родина жила для людей, в ній був дух гордої лицарської незалежності. Все це не могло не вплинути на формування його характеру. З чотирирічного походу козак повернувся в званні хорунжого, здобувши добру славу серед товаришів. А кохання Марусі настільки окрилювало його, робило життя багатим і різнобарвним. Здавалось, щастю немає меж. Але, як кажуть у народі, за медовим місяцем іде полиновий.

Постійні дорікання матері, сварки ламають Гриця. Від батька він успадкував нестійку вдачу. Тому процес роздвоєння його душі виявився нетривалим. На жаль, високі пориви та ідеали, якими Гриць так дорожив, поступаються перед сірістю родинної атмосфери, бажанням порівнятися із сильними світу цього. Так у ньому перемагає душа пристосування.

Ви знаєте, друзі, є така поезія Вердена, в якій поет сам себе питає у гіркому каятті: "Шалений! Що зробив ти із своїм життям?"

Хочеться голосно-голосно крикнути їх Грицеві: "Не зневажай душі своєї цвіту". Але... Вже так пізно, бо відбулася зрада — "діло темне і брудне". Через деякий час на вечорницях Гриць, що прийшов з Галею Вишняківною, знову побачив Марусю. Давня любов — що сухі дрова, легко вона спалахує знову. І веде стежка, давня приятелька, до Марусиної хати.

— Чому ж Маруся не простила Гриця?

Учні (передбачувана відповідь). Бо чуйною душею зрозуміла, що до неї повернувся інший Гриць, а не той давній, якого вона кохала.

Він говорив, і відбувалось диво.

Він зразу якось так перетворив,

Так говорив беззахисно й правдиво, —

Неначе він про подвиг говорив.

Горда Чураївна не хоче заплямувати своє велике кохання, вірніше, пам'ять про нього. І тепер вона зрозуміла, що їхні душі різної глибини.

А нерівня душ — це гірше, ніж майна.

Життя людини — це не чернетка, в якій можна закреслити помилки, вирвати аркуш. В житті не може бути так, що, одного разу зрадивши (людині, коханій, країні), завтра ти знову станеш порядною людиною і будеш робити тільки добро. Отруївши кохання Марусі підступною зрадою, Гриць став на слизьку і холодну стежку підлості, яка повела його від людей з незглибимими душами до юрби, до людисьок з непевними душами.

Учитель. А якщо проводити аналогії з іншими літературними персонажами, кого вам дуже нагадує Гриць?

Учні (передбачувана відповідь). Лукаша з "Лісової пісні" Л. Українки. Вони обидва живуть у постійній невідповідності, конфлікті внутрішнього "я" із вчинками, власною поведінкою. І тому найпрекрасніше, наймогутніше серед почуттів, яким обдарувала людину природа, — кохання — приносить їм страждання, горе, муки і — смерть. Бо жити не можна, "втративши душі своєї цвіт", а лише існувати, розмінявши її на спокуси. Але не жити. Гриць і Лукаш мали багатий душевний потенціал, але власноруч його знищили.

(Звучить пісня "Ой не ходи, Грицю...".)

Учитель. Балада — застереження Грицеві, що тільки-но пролунала, підвела нас до обговорення образу головної героїні роману — Марусі Чурай. Якою ж вона постає перед нами? Дівчиною з легенди чи конкретною історичною особою?

Які погляди Марусі на любов, сім'ю, дружбу імпонують вам особисто?

Учні (передбачувана відповідь). Мені подобається те, що Маруся цінує в житті речі, які справді того варті. Цьому вона навчилась у батьків, які також мають "незглибимі душі". В любові вона хоче бути схожою на батька й матір, ".. я колись як виросту, і в мене буде така любов!"

Мріючи про майбутню сім'ю, вона хотіла побудувати її на любові, взаєморозумінні, довірі і повазі одне до одного: "Мене потрібно любити". І навіть коли у стосунках закоханих почалися метаморфози, Маруся дізнається про зраду останньою, бо кристалевій чистоті її душі не властиве поняття "зрада". Отруєна підступництвом Гриця, душа Марусі не співає і не творить. Та все одно наперекір всьому сильна й непересічна Маруся зберегла у собі особистість, внутрішню стійкість і чистоту. Адже навіть у людей, що проводжають її до шибениці, вона викликає захоплення:

Злочинниця, — а так би й зняв би шапку,

На смерть іде, — а так би й поклонивсь.

Учитель. Ви вже сказали про те, що кохання принесло Марусі муки, але воно не померло разом із зрадливим Грицем. Чому? Відповіді на це запитання не знає ніхто. А може, й знають всі... Бо люди кажуть: "Серцю не накажеш". Помилювання гетьмана, якому так зраділи матір, друзі, всі ті, хто любив піснетворицю, стало розпачем для неї: "вмерти не дали" (вона уже по той бік сонця і життя).

Учні (передбачувана відповідь). Дід Галерник, якого так любили Маруся, Іван, говорив: "В житті найперше — це притомність Духа, тоді і вихід знайдеться з нещастя".

Звільнена Маруся після смерті матері іде на прощу до київської Лаври. Подорож розореною Україною, народне горе духовно відроджують її. Адже раніше їй здавалося, що "нікому немає гірше в світі, як мені". Проходячи воістину пекельними колами, Маруся усвідомлює, що її особиста біда — то крапля у всенародній трагедії: "Комусь на світі гірше, як тобі". І душа дівчини оживає від доторку мільйонне помноженого горя співвітчизників:

Чи серце знову плакати навчилось

На цій дорозі в Київ із Лубен?

Учитель. І саме таке осмислення образу піснетвориці — особиста трагедія в злитті з долею всього народу, країни є новаторським і підносить її образ до висот узагальнення:

Звитяги наші, муки і руїни

Безсмертні будуть у її словах.

Вона ж була як голос України,

Що клекотів у наших корогвах!

III. Підбиття підсумків

А тепер, пройшовши емоційним мостом із XVII в XXI століття, прокладеним Л. Костенко, давайте визначимо ту межу, що відділяє людей і людів (учні відзначають самостійно).

— глибша душа;

— поняття людської моралі — добро, чесність, благородство;

— гідність людини, що виявляється ступенем участі її в долі страждущого світу;

— справжня людина має своє обличчя — однакове вдень і вночі і... навіть у смерті.

Отже, історичний роман Л. Костенко сприймається як дуже сучасний, бо примушує нас ще раз замислитись, якою повинна бути людина, щоб земля "віддала нам своє найдорожче — сіль". Сьогодні ми вчилися жити на уроці, завтра вашим вчителем стане саме життя, іноді важке, нестерпне. Л. Костенко постійно нас переконує: внутрішні можливості людини безмежні, не забувайте про це і завжди боріться за людину в собі, за незаплямоване сумління.

IV. Домашнє завдання

Пояснити зміст афоризму: "Негідно бути речником юрби" (Л. Костенко); записати риси, що притаманні людям і нелюдам.